



Rusların Hıristiyanlığı Kabulü ve Hıristiyanlaşma Süreci

► Araştırma makalesi / Research article

Tahir MEHTİOĞLU

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri / PhD Candidate, Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences | ROR ID: [01wntqw50](https://orcid.org/01wntqw50) | Ankara, Türkiye

ORCID: [0000-0002-3233-4414](https://orcid.org/0000-0002-3233-4414) | tahirmetioglu@gmail.com

Atf: Mehtioğlu, Tahir. "Rusların Hıristiyanlığı Kabulü ve Hıristiyanlaşma Süreci", *Milel ve Nihal* 21/1 (2024): 61-80

Öz

Bu çalışmada, Slav halklarından biri olan Rusların Hıristiyanlık öncesi inançlarıyla ilgili ve Hıristiyanlığın kabulündeki sürece yer verilmektedir. Slav, Bulgar ve Bizans kronikleri Rusların tarihini 9. yüzyıldan itibaren başlatmaktadır. Türkiye'de daha önce yapılan çalışmalar Hıristiyanlaşmayı genellikle Knez Vladimir dönemiyle sınırlı tutmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacı, Hıristiyanlaşma sürecini Askold ve Dir kardeşlerin dönemine kadar götürerek o dönemlere ışık tutmaktır. Bununla birlikte Knez Vladimir'in dönemini ele alırken onun Hıristiyan olmadan önceki inançıyla Hıristiyanlığı kabul etme sürecine geniş yer verilmektedir. Daha sonra da Slav topraklarında Hıristiyanlığın yayılışıyla ilgili olarak Kiril ve Methodius (Mefodiy) kardeşlerinin misyonuna ve Hıristiyanlaşma sürecine olan katkılarına değinilmiştir. Bunun yanında ilk dönemlerde Slav topraklarında kilise, manastır veya rahiplerin bulunup bulunmadığı bilgisine de ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusların Tarihi, Hıristiyanlık, Askold ve Dir Dönemi, Olga Dönemi, Vladimir Dönemi, Kiril ve Methodius

Russian Acceptance of Christianity and the Christianization Process

Cite as: Mehtioğlu, Tahir. "Russian Acceptance of Christianity and the Christianization Process", *Milel ve Nihal* 21/1 (2024): 61-80

Abstract

This study covers the pre-Christian beliefs of the Russians, one of the Slavic peoples, and the process of their acceptance of Christianity. Slavic, Bulgarian and Byzantine chronicles start the history of Russia from the 9th century. Previous studies in Turkey generally limited Christianization to the period of Prince Vladimir. However, this study sheds light on those periods by taking the Christianization process back to the period of Askold and Dir brothers. However, while discussing the period of Knez Vladimir, his pre-Christian faith and the process of accepting Christianity are given extensive coverage. Then, regarding the spread of Christianity in Slavic lands, the mission of the brothers Cyril and Methodius (Mefodiy) and their contributions to the Christianization process was mentioned. In addition, attempts were made to obtain information about whether there were churches, monasteries or priests in the Slavic lands in the early periods.

Keywords: History of Russians, Christianity, Askold and Dir Period, Olga Period, Vladimir Period, Cyril and Methodius

Giriş

Rus kroniklerinden *Letopis Vremennıh Let (Geçmiş Yılların Hikâyesi) Lavrentyev Kroniği* Slav tarihini Kitab-ı Mukaddes kronolojisine uygun şekilde hatta adeta onu taklit edencesine Hz. Âdem'den itibaren başlatarak peygamberler şeceresini aktarmakta ve Kiev Rusya'sının kurucu knezlerinin soyunu bu şecereye dayandırdıktan sonra devletin kuruluşunu ve Slav halklarının ortaya çıkışını anlatmaktadır.¹

Bu tarih yazımından ilk kronik yazarlarının Slav ırkının Hıristiyanlık öncesi dinlerini bir nevi görmezden gelmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Hıristiyanlık sonrası oluşturulmuş olan kronikler her ne kadar kendi ata dinlerini kayıt altına almakta olumsuz tavır sergilemiş olsalar da bazı kroniklerde Slav toplumunun eski dinlerini onları yermek, küçümsemek ve tahkir etmek maksadıyla bile olsa da kayıt altına almaktadır. Dolayısıyla kronik yazarları eski Slav dinlerinden bahsederken onları yeni dinleri ile kıyaslamakta ve Hıristiyanlığı yüceltmek için kullanmaktadır.²

Son yapılan modern araştırmalar Slav – Rus halklarının kendine has dini inançları ve dini folkloru yanında zengin mitolojilerinin de bulunduğunu tespit etmiştir. Gerek Slav bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılar ve buluntular gerekse yazılı kaynakların ciddiyetle yeniden okunması yeni bilgilerin ortaya çıkmasına ve yorumlanmasına yardım etmiştir. Bu kaynaklardan en önemlisi *Golubinaya Kniga* adlı Rusların Hıristiyanlığa geçişiyle birlikte oluşturulmaya başlanan dini halk folkloru derlemesi olmuştur. Bu eserde Slavların eski dinleri paganizm, doğaya tapınma kültürleri ve adetleri şiişsel tarzda aktarılmıştır.³

1. Rusların Hıristiyanlıkla Tanışmaları

İlk Rus kronikleri Doğu Slav halklarının Vareglar⁴, Peçenekler, Bulgarlar, Hazarlar ve daha pek çok Ugor-Fin boylarına mensup halklarla birlikte yaşam sürdürdüklerini aktarmaktadır. Geçim kaynakları ve işlerini hayvan avcılığı, balıkçılık ve arıcılık yanında avladıkları hayvanların derilerini ve kürklerini satarak karşılayan Doğu Slavları dünyada oluşan değişimlerle birlikte yeni kaynak arayışlarına girmiş oldukları görülmektedir.⁵ 4. yüzyıldan itibaren Doğu Slav toplumlarının komşularının çoğunlukla Hıristiyanlık, İslam ve Yahudi dinini benimsemiş halklardan oluştuğu görülmektedir. Roma imparatoru Konstantin'in 313 yılında çıkardığı Milan Fermanı'yla birlikte Hıristiyanlık Bizans İmparatorluğunda meşru bir din kabul edilerek bütün Avrupa'ya yayıldığı bilinmektedir.⁶

Ruslara komşu olan Bulgarlar 869 yılında Hıristiyanlığı Bizans etkisiyle kabul etmiştir.⁷ Öte yandan İslam'ın ortaya çıkışıyla birlikte Arap fütuhatının 6-7. yüzyıl itibarıyla başlaması ve İdil Bulgarlarına kadar sıçraması Rusları bir diğer din İslam'la ve Müslüman yöneticilerle

¹ *Povest Vremennıh Let 01*, çev. D.S. Lihaçeva - B.A. Romanova (Moskva-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1950), 1/213. Nestor, *Geçmiş Yılların Menkıbesi*, çev. Batuhan AKSUNGUR (İstanbul: Post Yayınları, 2022). Ahmet Ulsan, *“Geçmiş Yılların Hikâyesi” (Povest Vremennıh Let) Adlı Kroniğin Tablivi ve Tenkiili Tercümesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016).

² *PVL 01*, 1/216. (*Povest Vremennıh Let* eseri bundan sonra kısaca *PVL* olarak geçecektir.)

³ Mihail Seryakov, *Rojdeniya Vselenny Golubinaya Kniga* (Moskva: Naslediye Predkov, 2005).

⁴ Vareglar veya Varyaglar Norveç-Viking kökenli Avrupa göçebe toplumlarından biri. Bk. Sena Özbay, *Bizans'a Giden Yolda Vareglar (11. Yüzyıl)* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁵ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: TTK, 1987), 9.

⁶ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Hristiyanlık”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 144.

⁷ *PVL 01*, 1/215.

komşu etmiştir.⁸ Son olarak Slavların güney komşuları Yahudi dinini benimsemiş oldukları kabul edilen Hazarların 7. yüzyılda devlet kurmaları onları Yahudilerle de komşu etmiştir. Bu üç dinden oluşan sacayağı ileride Rusların Hıristiyanlığı kabulü sürecinde önemli rol oynayacak ve Rus Kronik yazarları tarafından efsanevi bir şekil kazandırılarak yorumlanmıştır.⁹

Rusların farklı dinleri benimsemiş komşuları tarafından, özellikle Yahudi Hazarlar tarafından sıkıştırılması onları 9. yüzyıldan itibaren bölgeden uzaklaşmaya götürmüştür. Rusların kendi bölgelerinden çıkarak yaptıkları akınlar ilk olarak Bizans üzerine olmuştur. Bizans'ın başkenti İstanbul'a düzenlenen akınlar onları batıya doğru genişlemeye yönlendirmiştir. Bu akınlar sayesinde Ruslar Bizans kültürüyle tanışma fırsatı bulmuştur.¹⁰

Kroniklerin aktardığına göre, Rusların ilk Bizans akınları Askold (ö.882) ve Dir (ö.882) zamanında gerçekleşmiştir. Bu süreç aynı zamanda Slavların ilk defa Hıristiyanlıkla ciddi bir şekilde karşılaşmaları anlamına gelmektedir. Fakat Askold ve Dir dönemi Hıristiyanlığı Rus Kilisesinin resmi tarih yazımı tarafından kabul edilmemekte ve bu dönem bazı araştırmacılara göre adeta kapatılmaya çalışılmaktadır.¹¹ Biz bu çalışmamızda Rus Hıristiyanlığının başlangıç tarihini Askold dönemiyle başlatarak bunu kronik yazarlarının yazılarıyla, ilk dönem İslam tarihçilerinin, coğrafyacıların bilgileriyle ve günümüz Rus Hıristiyanlığı araştırmacılarının ulaştığı verilerle desteklemeye çalışacağız.

2. Rusların İlk Vaftizi ve Askold ile Dir Etrafında Dönen Tartışmalar

Doğu Slavlarının özellikle Rusların Hıristiyanlaştırılması “Kreşeniye Rusi” ve ilk Hıristiyanlık deneyimleri araştırmacılar tarafından tartışılacağı mevzulardandır. Özellikle knez Askold ve Dir yönetimi ile Askold'un Bizans rahipleri tarafından vaftiz edilerek Hıristiyanlığı kabulü hararetle tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Askold ve Dir etrafında dönen tartışmalar iki ana eksen etrafında oluşmaktadır. İlki Askold ve Dir'in tarihi kimliği, gerçekten yaşayıp yaşamadıkları ve Rus Kronik yazarlarının efsanesinden ibaret olup olmadığıdır. İkinci tartışma konusu ise Rusların Hıristiyanlıkla ilk tanışmaları ve Askold döneminin Doğu Slavlarının vaftiz edilmesindeki etkisi üzerinedir.

Askold ve Dir üzerine yapılan tartışmalar bu kişilerin tarihi kimlikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Askold ve Dir isimlerinin tarihi kimliklerini tespit edebilmemiz için öncelikle dönemin tarih kroniklerini incelemek gerekiyor. Bizans kroniklerinde rastlanmayan¹² bu kişiler ilk olarak Rus Kronik yazarları tarafından kayıt altına alınmışlardır. Bu kroniklere bakıldığında isimler tarihi kişilik olarak *Letopis Vremennıh Let* kroniğinin iki farklı varyantında geçmektedir. Bunlar Lavrentyev (1377 yılında yazılmıştır) ve Nikon (1575 yılında yazımı tamamlanmıştır) Kronikleridir.

Lavrentyev Kroniğine göre, Rurik (d.830 – ö.879) Slav topraklarını yakın soylularına dağıtırken knez soyundan olmayan iki kardeşin Dinyeper nehri üzerine bulunan Kiy, Şek ve

⁸ İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010), 74-76.

⁹ *PVL 01*, 1/216.

¹⁰ *PVL 01*, 1/215.

¹¹ Bu konuda geniş literatür bulunmaktadır. Mevcut bazı tartışma literatürü için bk. M. Yu. Brayçevskiy, “Neizvestnoye Pismo Patriarha Fotiya Kiyevskomu Kaganu Askoldu i Mitropolitu Mihailu Sirinu”, *Vizantiyskiy Vremennik* 47/72 (1986), 31-38.; S Şumilo, *Knyaz Askold i Hristianizatsiya Rusi* (Kiev: Duh i Litera, 2010); M. Yu Brayçevskiy, *Utverjdeniye Hristianstva Na Rusi* (Kiev: Naukovo Dumko, 1989).

¹² Alexander A. Vasiliev, *The Russian Attack on Constantinople in 860* (Cambridge-Massachusetts: The Mediaeval Academy of America, 1946), 177.

Horiv adlı kardeşlerin kurdukları sonradan adı Kiev olacak şehri ele geçirdiklerini yazmaktadır.¹³ Kronik yazarı, Varegları etrafında toplayan ve şehri ele geçiren kardeşleri Askold ve Dir olarak kaydetmiştir. Nikon Kroniğinde de aynı şekilde Askold ve Dir kardeş olarak gösterilmekte ve hikâye tekrarlanmaktadır.¹⁴ Lavrentyev Kroniği, devamlı Askold ve Dir kardeşlerinin Bizans üzerine 200 gemiyle sefer düzenlediklerini ve Patrik Potius'nin ettiği dua ile çıkan fırtına sonucu geri dönmek zorunda kaldıklarını aktarmaktadır.¹⁵ Nikon kroniği bu konuyu kısa geçmekle birlikte aynı şeyleri yazmaktadır.¹⁶

Bazı Rus tarihçileri yukarıda vermiş olduğumuz kronik bilgilerinin uydurma olduğunu ve Askold ile Dir kardeşlerin gerçek tarihi kişilik olarak hiçbir zaman yaşamadıklarını iddia etmektedirler. Bu iddiaya karşı Rus Kroniklerini destekler mahiyetinde dönemin İslam tarihçileri ve coğrafya yazarlarının eserlerinde kardeşlerin isimlerine rastlamak mümkündür. İslam tarihçileri Sekâlibe'nin yani Slavların yöneticilerinden çok nadir olarak bahsetmektedirler. Genellikle knez ve melik gibi unvanlarla tarif edilen yöneticilerin isimleri verilmez.¹⁷ Tek istisna tarihçi, coğrafya âlimi ve seyyah kimlikleriyle tanınan Ebü'l Hasan Ali b. el-Hüseyin el-Mes'ûdîel-Hüzelî'nin 943 yılında yazdığı *Mürücü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevber (fi tühâfî'l-eşraf mine'l-mülûk ve ehlî'd-dirâyât)* adlı eseridir. Bu yazar Askold ve Dir kardeşlerin ismini zikreden tek yazar olması açısından önem kazanmaktadır. Mes'ûdî bu eserinde Slav toplumundan bahsetmekte ve knez Dir'in ismini "Melik Dir" olarak aktarmaktadır. Mes'ûdî'nin eserinde Dir hakkında şöyle denilmektedir: "فالاول من ملوك الصقالبة ملك الدبر". Mes'ûdî her ne kadar eserinde Dir'in ismini vermiş olsa da onun kardeşi Askold'dan hiç bahsetmemektedir.¹⁸

Mes'ûdî, eserinde kardeşlerden Askold'u bahsetmeden sadece Dir'in ismini zikretmiş olması bazı tarihçilerin bunları tek bir şahıs olarak kabul etmelerine sebep olmuştur. Bunlardan E. Kunik ve Alfred Rimbaud, kardeşlerin tek kişi olabilecekleri üzerine durmaktadır.¹⁹ Kunik'in iddiasına göre kroniklerde kardeş olarak aktarılan bu iki farklı isim onların kardeş olduklarını göstermemektedir. Aksine bahsedilen isimlerden birinin soyadı olarak anlaşılması gerekmektedir.²⁰ Kunik ve Alfred Rimbaud'un iddialarına farklı şekilde yaklaşan Slav ve Hazar tarihçisi Brutskus'a göre ise Dir, Kiev Rus'unun kurucusu Oleg Veşiy'den başkası değildir.²¹ Brutskus Mes'ûdî'nin "*İlk Slav Meliki Dir*."²² kaydından yola çıkarak bu sonuca ulaşmış gözükmektedir. Fakat bu iddiaların aksine Lavrentyev Kroniği Askold ve Dir'in iki farklı kişiler olduklarının altını net bir şekilde çizmektedir. Kroniğe göre Rurik'in ölümünden sonra iktidara gelen Oleg (d.855 – ö.912) tüccar kılığına girerek Askold

¹³ PVL 01, 1/215.

¹⁴ *Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey 09 Patriyarşiy ili Nikonovskiy Letopis* (Sanktpeterburg: Tipografiya Eduarda Pratsa, 1862), 9/9.

¹⁵ PVL 01, 1/215.

¹⁶ *PSRL 09 NL, 9/9*. (*Polnoe Sobraniye Russkih Letopisey* eseri bundan sonra kısaca *PSRL* olarak geçecektir.)

¹⁷ Padişah notu da vardır. bk. A.P. Novoseltsev, "Vostoçniye İstoçniki o Vostoçnih Slavyanah i Rusi VI-IX vv", *Drevnerusskoye Gosudarstvo i YegoMejdunarodnoye Znaçeniye* (Moskva: Nauka, 1965), 415.

¹⁸ Ali b. Hüseyin Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevber*, ed. Kemal Hasan Meri (Beyrut-Sayda: Mektebetü'l-İsriyye, ts.), 2/26.

¹⁹ Vasiliev, *The Russian Attack*, 178.

²⁰ Vasiliev, *The Russian Attack*, 178-179.

²¹ Yu.D. Brutskus, "Varyagi i Kolbyagi", *Seminarium Kondakovianum* 7 (1935), 83.

²² Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb*, 2/26.

ve Dir'i tuzağa düşürerek öldürmüştür. Öldürülen kardeşlerden Askold Ugor Dağına Dir ise farklı bir tepeye gömülmüştür.²³

Askold ve Dir kardeşlerin Oleg tarafından öldürülmesi bizi farklı tartışmaya götürmektedir. Bu tartışmalar kardeşlerin soy bağlantıları üzerine yapılan tartışmalardır. Lavrentyev Kroniği Oleg'in kardeşleri öldürmeden önce onlara karşı söylediği “Knez değilsiniz Knez soyundan da değilsiniz. Fakat ben Knez soyundanım. Bu çocuk ise Rurik'in oğlu İgor” sözünü aktararak onların knez soyundan olmadığını iddia etmektedir. Kronik yazarı aynı şekilde kardeşlerin Rurik'in komutanlarından olduğunu fakat aynı soya sahip olmadıklarını da yazmaktadır.²⁴ Bir diğer kaynak Nikon Kroniğinde Askold'la ilgili ilginç bir kayda rastlanılmaktadır. Kronik yazarı Askold'u her ne kadar Rus asıllı olarak gösterse de onu “*Knez Rüstem Askold Hakkında* (О Князи Рустемъ Оскольде)” olarak kaydetmektedir.²⁵ Bu ise bazı tarihçilerde onun Türk asıllı olabileme şüphesini uyandırmaktadır. Örneğin Hazar tarihçisi Brutskus Askold'un isminin Türkçeden geldiğini ve “deniz komutanı/gemi kaptanı” anlamını taşıdığını söyleyerek onun Türk asıllı olabileceğini ima etmektedir.²⁶

Askold ve Dir etrafında dönen tartışmaların bir diğeri ise Doğu Slavlarının bu kardeşler döneminde vaftiz edilmeleri meselesidir. Genel kabulün aksine bazı araştırmacılar Rusların 10. yüzyılın sonlarında değil de 9. yüzyılın ortalarında vaftiz edilerek Hıristiyanlığı kabul ettiklerini belirtmektedir. Bu hususa delil olarak ilk kroniklerden Lavrentyev kroniğinde imalar bulunsa da net bir kayıt bulunmamaktadır.²⁷ Fakat Nikon kroniğinin yazarı Askold ve Dir'in Hıristiyanlığı kabulüne dair efsanevi bir rivayet aktarmaktadır. Bizans akınlarından dönen kardeşler Kiev'e vardıkdan bir süre sonra ülkelerine Hıristiyanlığı tebliğ için Bizans rahiplerinin geldiğini bildirmektedir. Rahipleri kabul eden Askold onları dinledikten sonra Hıristiyanlığı tek şartla kabul edeceğini belirtmektedir.

Askold rahiplerden kendisi için mucize göstermelerini talep etmektedir. Kronik yazarı olayı devamlı şöyle aktarır: “Askold rahibe sende mucize göremiyoruz, Hıristiyan olmayacağız dedi. Rahip, Askold'a dile benden ne istersen diye cevap verdi. Bunun üzerine kardeşler: Elindeki Tanrı sözü İncili ateşe at. Ateşten yanmadan çıkarsa Hıristiyanlığı kabul ederiz. Sende bize öğretirsin dediler. Derken rahip Tanrıya dua ederek İncili ateşe attı ve uzun süre ateşte kalmasına rağmen ateş ona dokunmadı. Bu mucizeyle tanrının gücünü gören Rus halkı vaftiz oldu”.²⁸ Nikon kroniği yazarı bu olayın tarihini miladi 876 yılı olarak kaydeder.

Nikon Kroniği, Askold ve Dir kardeşlerin Hıristiyan olarak vaftiz edildiğini efsanevi bir şekilde aktarmaktadır. Askold ve Dir kardeşlerin Hıristiyanlığı kabul ettiklerine dair bir başka kanıt onların mezarlarının üzerine yapılan kiliselerdir. Pek çok kronik yazarı buna dikkat çekmektedir. İlk kroniklerden Lavrentyev Kroniği Askold'un Ugor tepesine defnedildiğini ve üzerine Olma²⁹ adlı bir kişi tarafından Kutsal Nikol Kilisesi inşa edildiğini aktarmaktadır.

²³ PVL 01, 1/216.; Bir farklı yorum da tarihçi Artamonov tarafından gelmiştir. Artamonov, Dir'i Askold'un selefi olarak kabul etmektedir. Bk. M.İ. Artamonov, *İstoriya Hazar* (Leningrad: İzdatelstvo Gosudarstvennogo Ermitaja, 1962), 369.; Eserin Türkçe tercümesi için bk. M.İ. Artamonov, *Hazar Tarihi*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019), 474.;

²⁴ PVL 01, 1/215-216.

²⁵ PSRL 09 NL, 9/13.

²⁶ Tarihçi Yu. D. Brutskus'un iddialarını alıntılaman Vasiliev, *The Russian Attack*, 177.

²⁷ Örneğin Lavrentyev Kroniği Askold ve Dir öldürüldükten sonra mezarlarının üstüne kilise inşa edildiğini haber vermektedir. Bk. PVL 01, 1/215.

²⁸ PSRL 09 NL, 9/13.

²⁹ Olma'nın kimliğine dair elimizde bir veri bulunmamaktadır. Bk. *Povest Vremennıy Let 02*, çev. D.S. Lihaçeva - B.A. Romanova (Moskva-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1950), 2/252.

Dir'in mezarının üzerinde ise Kutsal İrina Kilisesinin inşa edildiği bildirilmektedir.³⁰ Kardeşlerin mezarlarının bulunduğu yerlere inşa edilmiş kiliseler ilk dönem Rus Hıristiyanlığı üzerine araştırma yapan tarihçiler tarafından Askold'un Hıristiyan inancını kabulüne dair önemli bir veri olarak kabul edilmektedir.³¹

Askold döneminde Hıristiyan rahiplerinin Rus halkına Hıristiyanlığı tebliğ ettiklerine dair Nikon Kroniğini destekler mahiyette bilgiler Bizans kroniklerinde de geçmektedir. Bizans Kronik yazarı Theofanes Continuatus Rusların 860 yılında³² gerçekleştirdikleri İstanbul seferinden sonra İmparatora elçiler göndererek Hıristiyan dinini kabul etmek istediklerini ve kendilerine öğretmen rahipler göndermesini talep ettiklerini aktarmaktadır. Kronik yazarına göre Rusların talebi yerine getirilmiştir. *Theofanes Continuatus* kroniğine göre Hıristiyan rahiplerini Ruslar davet etmiştir.³³

Askold döneminde Hıristiyanlığın Rus topraklarında yayıldığını gösteren rivayetleri İslam kaynaklarında da bulmak mümkündür. Bunlardan ilki Askold dönemine en yakın tarihli kaynak olarak kabul edilen İbn Hurdâzbih'in *Kitabu'l Mesalike'el Memalik* adlı eseridir. İbn Hurdâzbih eserinin ilk nüshasını 846-847 yılında yazmış olsa da 885 yılında eserini özetleyerek tekrardan yazmıştır.³⁴ İbn Hurdâzbih'in eserinde Rusların Askold döneminde Hıristiyanlığı kabul ettiklerine dair deliller bulunmaktadır. İbn Hurdâzbih Hazar Denizini aşarak Bağdada kadar gelen Slav kölelerin Hıristiyan inancında olduklarını ve onlar için cizye ödendiğini aktarmaktadır.³⁵ İbn Hurdâzbih'in verdiği bilgiler Rus ve Bizans kronikleri ile uyumaktadır.

3. Kraliçe Helena/Olga/Yelena Döneminde Slav Topraklarında Hıristiyanlaşma

Rusya'nın ilk dönem Kilise tarihçisi Vasiliy Nikitiç Tatişev (1686-1750) kilise yazarlarına dayanarak Slav-Rus toplumunun altı aşamada Hıristiyanlaştırıldığını belirtmektedir. Tatişev'e göre Slav toplumuna Hıristiyanlığı getiren kişi Andrey Pervozvanniy adıyla bilinen Havari Andreas'tır. Andrey Pervozvanniy Kiev tepelerine haçı ilk diken kişi olarak bilinmektedir. Bu Slavların Hıristiyanlaşmasının ilk aşamasıdır. Hıristiyanlaştırılmanın ikinci aşaması ise Roma tarafından Bulgarların Hıristiyanlaştırılmasıdır. Bulgarların Hıristiyanlığı kabulü kral Svyatopolk ve Rostislav döneminde gerçekleşmiştir. Bulgarlarla birlikte Slav olan topluluklarda bu dönemde Hıristiyanlıkla tanışmıştır. Bulgarların Hıristiyanlığı kabul tarihini Tatişev 745 yılı olarak kaydetmiştir.³⁶ Kroniklerden Lavrentyev kroniği ise Bulgarların Hıristiyanlaşma tarihini miladi 869 yılı olarak vermiştir.³⁷

Üçüncü aşama, Moraviy bölgesinin Hıristiyanlaştırılması dönemidir. Moraviy bölgesi Slav toplumunun yoğun olarak yaşadığı bölge olmakla birlikte Rus toplumunun

³⁰ PVL 01, 1/216.

³¹ Şumilo, *Knyaz Askold*, 15-37.

³² Lavrentyev Kroniğine göre 866 yılı. Bk. PVL 01, 1/216.

³³ Artamonov, *İstoriya Hazar*, 368.; Ayrıca bk. Theophanis Continuati, *Chronographiae Quae Theophanis Continuati Nomine Fertur Liber Quo Vita Basilii Imperatoris Amplectitur*, çev. İhor Sevcenko (Berlin-Boston: De Gruyter, 2011).

³⁴ Sayyid Maqbul Ahmad, "İbn Hurdâzbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/78-79.

³⁵ İbn Hurdâzbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı (İstanbul: Kitabevi, 2008), 131.

³⁶ V.N. Tatişev, *İstoriya Rossiyskaya s Samıb Drevneyşib Vremen* (Moskva: İmperatorskiy Moskovskiy Universitet, 1768), 1.1/23-26.

³⁷ PVL 01, 1/215.

Hıristiyanlaştırılmasında birincil rolleri bulunan Kiril ve Methodius kardeşlerin misyonerlik faaliyetlerini sürdürdükleri bölge olarak bilinmektedir. Bir sonraki dönem Askold ve Dir kardeşlerin Hıristiyanlığı kabulü Tatişev'in listesinde dördüncü döneme tekabül etmektedir.³⁸ Tatişev'e göre Slavların Hıristiyanlaşmasının beşinci dönemi Kraliçe Olga (d.890 – ö.969) dönemidir. Ona göre, Hıristiyanlık gerçek anlamda 955 yılından itibaren gerek devlet düzeyinde gerek halk düzeyinde olsun Kraliçe Olga döneminde yayılmaya başlamaktadır. *Povest Vremennih Let* kroniği Rusya'da Hıristiyanlığı ilk kabul eden kişinin Kraliçe Olga olduğunu yazmaktadır.³⁹ Hıristiyanlık Olga zamanında Slav sarayına girerek soylular arasında itibar görülmeye başladığı bilinmektedir. Hıristiyanlaşmanın altıncı ve nihai dönemi ise Knez Vladimir dönemi olarak kabul edilmektedir.⁴⁰

Tatişev'in sıralamasının beşinci aşaması kraliçe Olga döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Hıristiyanlık Saray çevrelerinde tartışmasız bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Her ne kadar Olga'nın etrafındaki soylu kimselerin Hıristiyanlığı kabul edip etmediği hususunda elimizde yeterli bilgi bulunmasa da Olga'dan sonraki dönemlerde bu çevrelerde Hıristiyanlığa bakışın göreceli bir şekilde yumuşadığını tahmin etmek mümkündür. Kronik yazarları Kraliçe Olga'nın hayatını efsanevi bir şekilde anlatmaktadır. Olga'nın Knez İgor'un (d.878 – ö.945) eşi olması dışında onun hayatının ilk dönemleri ve kimliği konusunda erken dönem kronik yazarları suskun kalmaktadırlar. Olga'nın Knez İgor'un ilk eşi olmadığı dolayısıyla Svyatoslav'ın gerçek annesi olup olmadığı hususundaki tartışmalar yanında doğum yılı, evlilik yaşı ve gerçek isminin ne olduğu etrafında dönen tartışmalar da mevcuttur. Nispeten daha geç dönemlerde yazılmış olan Ustyujskiy ve Vologodskiy kroniklerinde Kraliçenin doğum yılını tespit etmemizi mümkün kılan bazı bilgiler verilmiş⁴¹ olsa da son yapılan çalışmalar kronik yazarlarının verdiği tarihleri tartışmaya açmış durumdadır.⁴²

Kronik yazarlarının Kraliçe Olga'nın hayatının ilk dönemlerini bahsetmeden geçmesini Rus tarihçi Kozlov onun pagan geçmişine vurgu yaparak açıklamaya çalışmaktadır. Örneğin, Olga kocası Knez İgor'un ölümünden sonra cenazesinde insan kurban etme gibi ritüeller uygulamıştır. Dolayısıyla Kozlov'a göre Rus kilise yazarları tarafından Olga'nın hayatının belli dönemlerinde pagan ritüellerini uygulamış olması onun azizliğe yükselen kutsal ve bilge karizmatik kişiliğine zarar vereceğinden özellikle aktarılmaktan kaçınılmaktadır.⁴³ Biz bu araştırmamızda Kraliçe Olga'nın kimliği etrafında oluşan tartışmalara girmeden onun ihtida serüvenini ve ölümünden sonraki mucizelerini ele alacağız.

Kronikler Kraliçe Olga'nın eşi İgor'un ölümünden sonra oğlu Svyatoslav (d.942 – ö.972) ile birlikte 946 yılında yönetimi ele aldığını yazmaktadır.⁴⁴ Svyatoslav'ın daha küçük yaşta olmasından dolayı yönetimin Olga'nın elinde olduğu anlaşılmaktadır. Olga yönetimi ele geçirir geçirmez kronik yazarlarına göre Slav topraklarına seferler düzenleyerek köylüler

³⁸ Tatişev, *İstoriya Rossiyskaya*, 1.1/26-27.

³⁹ *PVL 01*, 1/169.

⁴⁰ Tatişev, *İstoriya Rossiyskaya*, 1.1/28.

⁴¹ *Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey 37 Ustyujskiy ve Vologodskiy Letopisi XVI-XVIII vv* (Leningrad: Nauka, 1982), 37/19.

⁴² Örneğin bk. A.S. Korolev, "K Voprosuob Ustroitelnoy Deyatelnosti Knyagini Olgi", *Nauka i Şkola* 5 (2015), 176-179.; S.N. Bezzakonov, "Yelena Koraleva Rugov, O Zagadkah Biografii Knyagini Olgi", *İstorişeskiy Format* 2 (2020), 74-91.

⁴³ M.N. Kozlov, "Velikaya Knyaginya Olga: Ot Verhovnoy Jritsi Do Prosvetitelnı Rusi", *Vestnik Slavyanskib Kultur* 43 (2017), 82.

⁴⁴ *PVL 01*, 1/241.

tarafından öldürülen eşi İgor'un intikamını almak,⁴⁵ farklı bölgelerde vuku bulan isyanları bastırmak ve oğlunun tahtının akıbetini sağlama almakla meşguldür.⁴⁶ Öte yandan Kraliçe Olga, Rus toplumunda farklı reform faaliyetleriyle de anılmaktadır. Olga'nın gerek toprak reformu gerek vergi reformları Kiev Rusya'sının merkezileşme faaliyetlerinin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷ Olga Slav toplumunu düzene koyduktan ve iktidarının devamlılığını sağlama aldıktan sonra 955 yılında Bizans başkenti İstanbul'u ziyaret etmektedir.⁴⁸ Kaynaklar kraliçe Olga'nın Bizans başkentine yaptığı seferin ayrıntıları üzerine durmamaktadır. Dolayısıyla Olga'nın İstanbul'a hangi amaçlarla gittiği sorusu hala araştırmacılar arasında ciddiyetini korumaktadır.

Lavrentyev kroniği Olga'nın Kayser Konstantin ile görüşmesini ve kraliçeyi ihtidaya götüren sürecini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Buna göre Bizans başkentine gelen Olga Konstantin tarafından beğenilmekte ve kendisine evlilik teklifi sunulmaktadır. Konstantin Olga'nın güzelliği, zekâsına ve bilgeliğine âşık olmuştur. Olga kendisinin pagan olduğunu ve bizzat Konstantin tarafından vaftiz edilmesi halinde kralın evlilik teklifine olumlu cevap vereceğini söylemiştir. Böylece Kraliçe Olga Bizans kralı Konstantin tarafından vaftiz edilmiştir.⁴⁹ Kraliçe Olga Hıristiyan olduktan sonra vaftiz ismi olarak Bizans kralının eşi İmparatoriçe Yelena'ya hürmetle onun ismini almıştır.⁵⁰ Bizans Kralı tarafından vaftiz edilen Olga aynı zamanda Konstantin'in evlilik teklifini kurnazca reddetmiştir. Kronik Olga'nın vaftiz olduktan sonra Kral Konstantin ile aralarındaki diyalogu şöyle aktarır:

Konstantin ona şöyle dedi. "Seni kendime eş olarak almak istiyorum." Bunun üzerine Olga Konstantin'e şöyle cevap verdi "Sen beni vaftiz ettin ve kızım diye isimlendirdin. Sen bilmez misin Hıristiyanlıkta buna izin verilmez" Konstantin ona şöyle cevap verdi "Kurnazca kandırdın beni Olga."⁵¹

Olga'nın Hıristiyanlığı nerede ve ne zaman kabul ettiği konusundaki bir tartışmaya değinmekte yarar vardır. Olga'nın vaftiz edilmesi sorunu hem Kilise tarihçileri hem de Rus – Slav tarihçileri arasında ciddiyetini koruyarak tartışılmaya devam edilmektedir. Rus kroniği "Povest Vremennih Let"e göre kraliçenin Bizans başkentini ziyareti ve akabinde Hıristiyanlığı kabulü 955 yılında gerçekleşmiştir. Aynı şekilde kronik yazarı Prümlü papaz Regino'nun ve onun takipçisi Magdeburg papazı Adalbert'in kroniklerinde Kraliçe Olga, Bizans İmparatoru tarafından bizzat vaftiz edilmiştir.⁵²

Tarihçi Georgiy Vladimiroviç Vernadskiy'nin tespitlerine göre Rus Kroniği ve onu destekleyen Prümlü Regino'nun kroniğinin verdiği tarihler Bizans İmparatoru Constantine Porphyrogenitus'un eseri *De Cerimoniis Aulae Byzantinae*'deki bilgilerle çelişmektedir. Zira

⁴⁵ Korolev, "K Voprosuob Ustroitelnoy Deyatelnosti", 176.

⁴⁶ M.V. Talaşov, "K Voprosu O Smene Vlasti v Kiyev v Naçale 60-h gg. X v", *Yaroslavskiy Pedagogičeskiy Vestnik* 2/1 (2014), 7.

⁴⁷ George Vernadsky, *Kievan Russia* (London: Yale University Press, 1948), 39-40.

⁴⁸ *PVL 01*, 1/241.

⁴⁹ *PVL 01*, 1/241.

⁵⁰ Dimitri Obolensky, "The Empire And Its Northern Neighbours 565—1018", *The Cambridge Medieval History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1966), 4/511.; Kraliçe Olga'nın vaftiz ismi olan Yelena etrafında tartışmalar devam etmektedir. Yelena isminin Olga'nın ismi değil de İgor'un ilk eşinin ismi olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. Tartışmalar için bk. Bezzakonov, "Yelena Koraleva Rugov", 74-91.

⁵¹ *PVL 01*, 1/242.

⁵² A.V. Nazarenko, *Nemetskiye Latınoyazıçıye İstočniki IX-XI Vekov* (Moskva: Nauka, 1993), 107.; A.V. Nazarenko, *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih İstočnikov Hrestomatiya* (Moskva: RAN, 2010), 4/45.

Porphyrogenitus eserinde Olga'nın Bizans'ı Rus Kroniğinde yazıldığı gibi 955 yılında değil 957 yılında ziyaret etmiştir. Öte yandan *Radzivilovskaya Letopis* kroniğinin aktardığı 944/945 yılında gerçekleşen Bizans-Rus antlaşmasında Rusya "Hıristiyan Rusya'sı" ve "Pagan Rusya'sı" şeklinde ikiye bölünerek aktarılmıştır.⁵³ Antlaşmadaki ayırım dikkate alınacak olursa Rusya'da Olga döneminde ciddi Hıristiyan nüfusu bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Olga, Bizans'a kendisine refakat eden papazıyla⁵⁴ Hıristiyan dinine mensup bir kraliçe olarak gelmektedir.⁵⁵

Kroniklerin çelişkili gözükten aktarımlarına tarihçilerden Olga'nın İstanbul'a iki kere ziyaret ettiği yorumu getirilmiştir. İlki 955 yılında Hıristiyanlığı kabul etmek üzere vaftiz olmak için ziyaret ettiği, ikincisi de 957 yılında tekrar ziyaret ettiği şeklinde yorumlar getirilerek çözülmeye çalışılmıştır.⁵⁶ Fakat Vernadskiy bu yorumların hiçbirini kabul etmemektedir. Çünkü ona göre eğer Kraliçe Bizans başkentini iki kere ziyaret etmiş olsaydı bu kronik tarafından mutlaka kayıt altına alınmış olurdu. Olga'nın Bizans sarayında Hıristiyanlığı kabul ettiği konusuna gelecek olursak Vernadskiy bu olayın Bizans saray vakanüvisleri tarafından kayıt altına alınmadığını belirtmektedir.⁵⁷

Vernadskiy polemik etrafında şekillenen yorumları eleştirdikten sonra isabetli gördüğü kendi yorumunu getirmektedir. Ona göre Bizans ve Rus kroniklerinin kaydettiği farklı tarihler iki farklı olaya işaret etmektedir. Buna göre kraliçe Olga 955 yılında Kiev'de Hıristiyan olmuştur. Olga Hıristiyan dinini kabul etmekle birlikte Kiev'de oluşan ve oğlu Svyatoslav etrafında toplanan pagan gruplara karşı Hıristiyan grupları desteklemeyi amaçlamıştır.⁵⁸ Dolayısıyla Olga'nın Hıristiyanlığı kabulü tamamen siyasi amaçlarla olmuştur. Fakat Olga başarısız olunca 957 yılında Hıristiyan olan İmparator'dan destek bulmak amacıyla Bizans başkentini ziyaret etmiştir. Bizans İmparatoru Constantine Porphyrogenitus'un eseri *De Cerimoniis Aulae Byzantinae* de bu ziyaret hakkında bilgiler vermiştir.⁵⁹

Konu ile ilgili olarak farklı bir yorum tarihçi G. Ostrogorskiy'den gelmiştir. Ostrogorskiy Constantine Porphyrogenitus'un eseri *De Cerimoniis Aulae Byzantinae*'nin bir tarih kroniği olarak okunmasına gerek görmemektedir. Ona göre Porphyrogenitus'un kitabı tamamen Bizans saray adetleri ve kültürünü kaydetmek için yazıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kronik yazarı Olga'nın Hıristiyanlığı kabul edip etmemesiyle ilgilenmemekte ve kronikte

⁵³ *Polnoye Sobraniye Russkikh Letopisey 38 Radzivilovskaya Letopis* (Leningrad: Nauka, 1989), 38/25-29.

⁵⁴ M.V. Levçenko, *Oçerki Po İstorii Russko-Vizantiyskib Otnoşeniy* (Moskva: Akademiya Nauk SSSR, 1956), 228.

⁵⁵ Vernadsky, *Kievan Russia*, 39-40; Levçenko, *Oçerki*, 228.; Ye. Golubinskiy, *İstoriya Russkoy Tserkvi 1.1* (Moskva: Universitetskaya Tipografiya, 1901), 1.1/77; Constantine Porphyrogenitus'un eserinin kraliçe Olga'nın Bizans ziyaretine dair bölümünün Rusça çevirisi için bk. Golubinskiy, *İstoriya Russkoy Tserkvi*, 1.1/99-102.

⁵⁶ Kraliçe Olga'nın Bizans başkentini ziyareti konusunda yürütülen tartışmalar için bk. G.G. Litavrin, "Puteşestviye Russkoy Knyagini Olgi v Konstantinopol. Problema İstoçnikov", *Vizantiyskiy Vremennik* 42 (1981), 35-48.; Nazarenko, *Nemetskiye Latınoyazıçıye İstoçniki*, 114.; J.P. Arinon, "Mejdunarodnyye Otnoşeniye Kiyevskoy Rusi v Seredine X v. İ Kreşeniye Knyagini Olgi", *Vizantiyskiy Vremennik* 41 (1980), 113-124.; G Ostrogorskiy, "Vizantiya i Kiyevskaya Knyagina Olga", *İn ToHonor Roman Jacobson* (Paris: Mauton The Hague, 1967), 1458-1473.; A.V. Nazarenko, "Kogda Je Knyaginya Olga Yezdila v Konstantinopol?", *Vizantiyskiy Vremennik* 50 (1989), 66-83.; M. Yu. Brayçevskiy, "Olga i Konstantinopol", *Yujnaya Rus i Vizantiya Sbornik Nauçnıb Trudov (K XVIII Kongressu Vizantinistov)* (Kiev: Naukovo Dumka, 1991), 12-20.

⁵⁷ Vernadsky, *Kievan Russia*, 39-40.

⁵⁸ V.T. Paşuto, *Vneşnyaya Politika Drevney Rusi* (Moskva: Nauka, 1968), 68.

⁵⁹ Vernadsky, *Kievan Russia*, 39-40.

aktarıldığı gibi yemek seremonisine odaklanmaktadır. Kroniği bu bakışla okursak sorun kendiliğinden çözülecektir.

Tarihçi Vernadskiy gibi Ostrogorskiy’de Kraliçe Olga’nın Bizans başkentini ziyaret etmekle birlikte onun orada vaftiz olmadığı kanaatini taşımaktadır. Ona göre Olga’nın İmparatoriçe Yelena’nın ismini vaftiz ismi olarak alması bu sonucu değiştirmeyecektir. Tıpkı Olga’nın torunu Vladimir’in Hıristiyan olduktan sonra vaftiz ismi olarak Vasiliy ismini alması gibi. Aynı şekilde Bulgar knezi Boris çağdaşı İmparator Mihail’in ismini vaftiz ismi olarak almıştır. Bu şahsiyetlerin hiçbiri Hıristiyanlığı Bizans başkentinde kabul etmemişlerdir. Dolayısıyla Ostrogorskiy’e göre kraliçe Olga’nın vaftizi ve Hıristiyanlığı kabulü Kiev’de gerçekleşmiştir.⁶⁰

Rus Kroniklerindeki bilgileri dikkate alarak devam edecek olursak, Hıristiyan olduktan sonra Kiev’e geri dönen Olga’nın hayatı ibadetlerle geçmiştir. Oğlu Svyatoslav’a Hıristiyanlığı kabul ettirmeye çalışan Olga, bu konuda başarısız olmuştur. Zira Svyatoslav kroniklerin anlatısına göre, “eğer Hıristiyanlığı kabul ederse kendisinin boyarlar/soylular tarafından reddedileceğini ve knezliğinin tanınmayacağını” belirterek Hıristiyanlığı kabule yanaşmamıştır.⁶¹ Her ne kadar Svyatoslav Hıristiyanlığı kabul etmemiş olsa da Hıristiyanlığı kabul edenlere karşı olumsuz tavır içinde olmamıştır. Rus kronikleri bu konuda Olga’dan sonraki dönemlerde Ruslar arasında Hıristiyanlığın yayılmaya başladığını bildirmiştir. Fakat bu konuda Olga kendi döneminde pek başarılı olamamıştır.⁶² Kraliçe Olga 969 yılında Kiev’de ölmüş ve Hıristiyan adetlerine göre açık bir alanda defnedilmiştir. Olga’nın ölümünden sonra kilise tarafından azize ilan edilmiş ve onun şahsiyeti etrafında ciddi menkıbevi anlatılar oluşmuştur. Örneğin, cesedinin çürümediğine ve ölümünden sonrada Rus toplumu için dualar etmeye devam ettiğine dair inanç kronik yazarlarının döneminde şekillenmeye başlamıştır.⁶³ O Rusya’da Hıristiyanlığı kabul eden ilk kadın ve azizelik mertebesine yükseltelen ilk soylu olarak kabul edilmiştir. Olga Rus toplumu arasında Hıristiyanlığı bir din olarak yerleşmesinin önünü açmıştır.⁶⁴ Hıristiyanlığın Rusya’da yayılması Olga’nın torunu Vladimir döneminde gerçekleşmiştir.

4. Knez Vladimir Döneminde Hıristiyanlığın Yayılışı

Knez Vladimir (d. 958 - ö.1015) diğer Rus kardeşlerinin kavgaları sonucu iktidara gelmiştir. Kraliçe Olga’nın tek oğlu Svyatoslav, kronik yazarı Nestor’a (d. 1050- ö.1113) göre “20 ve 8 yıl” knezlik yaptıktan sonra giriştiği mücadelede Peçenek kralı Kurya tarafından öldürülmüştür. Svyatoslav’ın ölümünden sonra oğulları Yaropok (d.950 – ö.980), Oleg ve Vladimir arasında taht kavgaları başlamıştır. Bu dönemde Yaropok ve Oleg arasındaki kavgayı gözlemleyen Vladimir, Yaropok’un Olegi öldürmesinden sonra Novgorod’u terk ederek Rus toprakları dışında kendisine asker ve taraftar toplamak için İsveç’e kaçmıştır.⁶⁵ Kardeşini öldüren Yaropok 973 yılında knez olmuştur. Kronikte aktarıldığına göre Vladimir, Yaropok’un tahta çıkışından birkaç yıl sonra yani 980 yılında Vareglardan oluşan

⁶⁰ Ostrogorskiy, “Vizantiya i Kiyevskaya Knyagina Olga”, 1461-1466.

⁶¹ PVL 01, 1/243.

⁶² Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, çev. Asım Baltacıgil Meral Harzem (İstanbul: İndie, 2020), 6/340.

⁶³ PVL 01, 1/246.

⁶⁴ Gibbon, *Roma İmparatorluğu*, 6/339.

⁶⁵ Lev Gumilev, *Ot Rusi Do Rossii* (Moskva: Avris Press, 2008), 51.

destekçileriyle birlikte Novgorod’u ele geçirek Kiev’de bulunan kardeşine meydan okumuştur.

Kronik yazarı, Vladimir’in ordusunun Vareglardan, Slovenlerden, Çud ve Kriviçlerden oluştuğunu bildirmiştir. Vladimir’in ordusunda bulunan kabile grupları bize o dönemde Vladimir’in bağlı olduğu dini inancı açıklamaktadır. Buna göre Vladimir bu kabilelerin desteğiyle kardeşinin ordusunu yenerek Yaropolk’u öldürmüştür. Vladimir, Kiev’i ele geçirdikten sonra şehirde bulunan tapınak tepesine diğer kabilelerin de kutsal tanrılarının heykellerini yerleştirerek hem kendisine destek olan kabileleri hem de Kiev halkını onore etmiştir. Tepeye öncelikle Slav tanrılarının en büyüğü olan kellesi gümüştan bıyıkları altından olan ahşap Perun heykeli dikilmiştir. Ayrıca Hors/Güneş Tanrısı, Dajbog/Gök Tanrısı, Volos veya Veles/Ölümler Tanrısı Stribog/Rüzgâr Tanrısı, Simargl/Kutsal Köpek Tanrısı ve Mokoş/Kadın Tanrıça tanrılarının heykelleri kutsanarak dikilmiştir.⁶⁶ Bu olayın 980 yılı itibarıyla gerçekleşmesi hem knez Vladimir’in dini inancını hem de Kiev halkının dini inancını anımsatması bakımından önemlidir.

Knezliğin erken dönemlerinde Slav pagan inancının savunucusu olan Vladimir 986 yılına doğru farklı inançlara merak duymaya başlamış ve bunun sonucunda Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Kronik yazarı Nestor, bu süreci üç farklı aşamada efsanevi bir dille anlatmıştır. Anlatının ilk aşamasında elçiler Knez Vladimir’e kendi dinlerini anlatmak için gelmişlerdir. Efsanenin ikinci aşamasında Knez, on kişiden oluşan bilge kişilerini dinleri araştırmak için farklı bölgelere göndermiştir. Üçüncü aşama ise Vladimir’in vaftiz olduğu yerin anlatımından oluşmaktadır. Buna göre, Vladimir’e ilk gelenler Müslüman Bulgarlar olmuştur. Bulgarlar Kneze İslam’ı kabul etmesi için teklifte bulunmuşlardır. Müslümanların sünnet olması ve İslam dininde yasak kabul edilen domuz eti Knez’in hoşuna gitmemiştir. İslam’daki şarap konusunda ise Knez Vladimir Müslüman elçilere şöyle demiştir “Rusya’da şarap eğlence için içilir, onsuz yapamayız”.⁶⁷ Dolayısıyla Knez, Müslüman Bulgarları geri çevirmiştir.

Kroniğe göre, Vladimir’e gelen ikinci tayfa Hıristiyan Almanlardan oluşmaktadır. Alman elçileri kendilerinin Papa tarafından gönderildiklerini söyleyerek Knezi Hıristiyanlığa davet etmişlerdir. Vladimir onları da atalarının bu dini kabul etmedikleri gerekçesini sunarak reddetmiştir. Nestor’un anlatısında Vladimir ile buluşan üçüncü dini grup ise Yahudiler olmuştur. Hazar bölgesinden gelen Yahudiler de aynı şekilde Knez’e kendi dinlerini anlatmışlardır. Knez, Yahudilere vatanlarını sorduğunda onlar vatanlarının Kudüs’te olduğunu bildirmişlerdir. Yahudiler atalarının tanrıya isyan etmeleri yüzünden Tanrı tarafından sürüldüklerini ve topraklarının Hıristiyanlara verildiğini söylemeleri üzerine Vladimir onlara “Tanrı tarafından reddedilmiş ve sürülmüş olduğunuz halde insanlara ne cüretle dininizi yaymaya çalışıyorsunuz? Tanrı sizi ve şeriatınızı sevseydi yabancı topraklara sürülmezsiniz. Yoksa bize de mi aynı şeyi istiyorsunuz?” diyerek onları da reddetmiştir.⁶⁸

Vladimir’e gelen son grup, Nestor’un isim vermeden Filozof dediği kişinin başını çektiği Bizans’tan gelen Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Nestor kroniğinde Filozofun Vladimir ile olan sohbetini diğer din mensuplarına ayırdığından daha uzun bir pasajla aktarmıştır.

⁶⁶ PVL 01, 1/254.; Ayrıca Rus-Slav tanrıları üzerine bk. B.A. Rıbakov, *Yazıçestvo Drevnih Slavıyan* (Moskva: Nauka, 1994), 354.; Robin Milner Gulland, *Ruslar*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 104-107.

⁶⁷ PVL 01, 1/258.

⁶⁸ PVL 01, 1/258.

Vladimir aynı şekilde Filozofu dinler ve sorular sorarak merakını gidermeye çalışmaktadır. Nestor burada Filozofun ağzından Tevrat'ta bahsedilen yaratılış, peygamberler ve kralların tarihini, İsa'nın babasız olarak mucizevi bir şekilde dünyaya gelişine kadar olan süreci aktarmıştır. Nestor, ayrıca Ortodoks Hıristiyan inancına göre iyi ve kötünün, günah ve sevabın, cennet ve cehennemin tarifini Filozofun ağzından aktarmıştır.

Filozof, Vladimir'e cennet ve cehennemin tasviri olan bir tablo göstererek ölüm sonrası hayatı da anlatmıştır. Tabloda sol tarafta çizilen insanlar cehennem azabında yanarken sağ tarafta ise cennet nimetlerinden faydalanan insanlar tasvir edilmiştir. Vladimir tabloyu gördükten sonra şöyle demiştir: “ne mutlu sağda olanlara ne acı solda olanlara.” Bunun üzerine Filozof “sağdakilerden olmak istiyorsan vaftiz ol” diyerek sözünü tamamlamıştır. Sonunda Vladimir, Filozofun anlatısından memnun ve ikna olmuştur. Fakat yine bu dini de kabul etmekte acele etmemiştir. Vladimir, Filozofa bütün dinleri iyice araştırmak istediğini söyleyerek ona diğer din mensuplarına göstermediği nezaketi göstermiş ve kıymetli hediyelerle birlikte yolcu etmiştir.⁶⁹

Kronik yazarı Nestor'un anlatısının ikinci aşaması Vladimir'in dinleri araştırmak için on kişiden oluşan bilge kişiler seçmiştir. Bu bilge kişiler hangi dinleri kendi inançları arasında görmek istediklerini ve bunun için de araştırmak yapmak üzere farklı ülkelere gönderilmiştir. Buna göre, Vladimir elçileri dinledikten sonra boyarlarını çağırarak hangi dini kabul etmesi gerektiği üzerine istişarede bulunmuştur. Boyarlar ona herhangi bir dini kabul etmede acele etmemesini ve bazı merkezlere elçiler göndererek diğer dinleri derinlemesine araştırmasını önermişlerdir. Vladimir bu tavsiyeye uyararak Bulgarlara, Almanlara ve Bizans'a elçiler gönderme kararı almıştır. Nestor'un anlatısına göre, elçiler ilk olarak Bulgar memleketine gitmiş ve onların ibadetlerinin kötü olduğunu görmüşlerdir. Daha sonra Almanlara giderler ve onların ibadetlerine şahitlik etmişler. Fakat onu da beğenmemişlerdir. Almanlardan sonra Bizans başkenti İstanbul'a gitmişlerdir. Elçiler Bizans'ta gördükleri kilise ve ayinler karşısında adeta büyülenmişlerdir. Nestor, Bizans kralının Rus elçilerinin ülkesine dinlerini araştırmak için geldiklerini öğrenince onları ikna etmek için özel çaba sarf ettiğini de vurgulamıştır. Anlatıya göre, elçiler nihayet memleketlerine Knez Vladimir'in yanına dönmüşler ve kneze şöyle demişlerdir:

İlk önce Bulgarlara gittik ve onların camilerinde nasıl ibadet ettiklerini gördük. Camilerinde bellerinde kemerleri olmadan eğilerek ve oturarak deli gibi sağa sola bakınarak ibadet ediyorlardı. Hiç eğlenceleri de yok hep keder ve pis kokuyorlardı. Ayrıca kanunları da çok sertti. Sonra Almanlara gittik ve onların çeşitli ibadetlerine şahit olduk fakat hiçbir estetik ve güzellik göremedik. Nihayet Bizans memleketine vardık ve bizi onların tanrılarına ibadet ettikleri yere götürdüler. Biz gökte miyiz yeryüzünde miyiz anlayamadık. Dünyada böyle bir manzarayı ve güzelliği biz ne gördük ne de anlatabiliriz. Biz sadece orada tanrının ve kendisine ibadet eden insanların var olduğunu biliyoruz ve onların ibadetleri diğer ülkelerdekilerden çok çok daha iyidir. Biz o güzelliği unutuyoruz, zira tatlı yiyen adam acıyı tatmak istemez. Bizde artık böyleyiz ve putperest olmak istemiyoruz”. Elçilerinin konuşmasından sonra kronik boyarların şöyle dediğini aktarır: “Eğer Bizans dini kötü olsaydı büyükannen Olga bu dini kabul eder miydi? Zira o insanların en bilgesiydi”. Nihayet

⁶⁹PVL 01, 1/259.

Vladimir Hıristiyan olmayı kabul etmiş ve şöyle demiştir: “Nerede vaftiz olacağız?” Boyarlar ise şöyle cevap vermiştir: “İstedığın yerde.”⁷⁰

Efsanenin üçüncü aşaması Vladimir’in “Nerede Vaftiz Olacağız?” sorusu etrafında şekillenmektedir. Nestor, Knez Vladimir’in Korsun/Herson şehrine düzenlediği sefer esnasında Hıristiyanlığı kabul ederek vaftiz olduğunu yazmaktadır. Fakat bu olay da yukarıda bahsi geçen elçiler olayı gibi efsaneleşmiş ve Ortodoks Hıristiyan inancının yüceliği vurgulanmaya çalışılmaktadır. Buna göre, Vladimir Herson şehrini ele geçirmeye çalışırken güçlü bir direnişle karşılaşmaktadır. Vladimir “şehri ele geçirirse vaftiz olacağını” ifade etmektedir. Herson şehri uzun uğraşlar sonucu ele geçirilmektedir. Fakat anlatının devamında Vladimir verdiği sözü unuttuğu aktarılmaktadır. Şehri alan Vladimir, Bizans kralına elçiler göndererek Herson şehrini ele geçirdiğini ve kız kardeşini kendisiyle nikâhlanamazlarsa Bizans başkentine gelerek orayı da işgal edeceğini bildirmekte ve onları tehdit etmektedir. Bunun üzerine Bizans kralı Basilos, kız kardeşi Anna’yı Knez Vladimir ile evlenmeye ikna etmeye çalışmıştır. Anna, knezle ancak vaftiz olması durumunda evlenebileceğini söylemiştir. Anna’nın vaftiz olma şartı kneze ulaştınca Vladimir Bizans dinini sevdiğini ve Hıristiyan olacağını ifade etmiştir. Böylece şartları kabul görülen Bizans kralının kız kardeşi Anna, Herson şehrine gitmiştir.

Bu dönemde Vladimir göz hastalığına tutulmuş ve kör olmuştur. Anna Herson şehrine gelir gelmez Vladimir’in göz hastalığından mustarip olduğunu öğrenmiş ve Kneze vaftiz olarak Hıristiyan olması durumunda gözünün iyileşeceğini söylemiştir. Knez, Vaftiz için hemen Herson piskoposunu çağırarak Hıristiyanlığı kabul etmiş ve gözleri iyileşerek görmeye başlamıştır. Kronik yazarı Nestor, bu hikâyeyi vaftizin mucizevi iyileştirme ve şifa verme gücünü göstermek için anlatmıştır. Vladimir “şimdi gerçek tanrıyı buldum” diyerek Hıristiyanlığı kendi adamlarının da kabul etmesini istemiştir. Böylece ordusundaki askerlerin çoğu Hıristiyanlığı topluca kabul ederek vaftiz olmuşlardır. Nestor’un anlatımı Ortodoks Hıristiyan inancının ayrıntıları ve konsiller tarihi ile devam etmiştir.⁷¹

Nestor’un anlattığı hikâyenin Rusların kabul etmiş oldukları Bizans Ortodoksluğunun diğer dinlere karşı üstünlüğünü ve hatta Katolikliğe karşı üstünlüğünü öne çıkarmak için üretilmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁷² Kronik yazarı, hikâyede Müslümanları ve Yahudileri dinlerinden dolayı aşağılarken Katolikliği de fazla yorum yapmadan küçümsemektedir. Bu anlatının tamamen uydurulmuş olduğunu Rus kilise tarihçileri 19. yüzyılın başlarından itibaren dillendirmeye başlamaktadır.⁷³ Nestor’un anlatısına en ciddi eleştiri kilise tarihçisi Golubinskiy’den gelmektedir. Golubinskiy, bu efsanevi anlatının Rus kronik yazarlarının değil Bizans tarihçilerinin uydurmuş olabilecekleri üzerinde durmaktadır.⁷⁴ Aynı şekilde tarihçi A.A. Şahmatov, bu anlatının tamamen kronik yazarları tarafından uydurulduğu kanaatinde-dir.⁷⁵

Aslında Kronik yazarı Nestor, hikâyede Knez Vladimir’i Slavların vaftiz babası olarak görmekte, onu Hıristiyanlığın kurucusu ve azizi Pavlus ile eşleştirmektedir. Dolayısıyla

⁷⁰ PVL 01, 1/272-274.

⁷¹ PVL 01, 1/258.

⁷² İgor Froyanov, *Zağadka Kreşeniya Rusi* (Moskva: Algoritm, 2007), 100.

⁷³ Polina Fedotova, “Korsunskaya Legenda i Letopisniy Rasskaz o Kreşenii Vladimira”, *Svobodnaya Mysl* 3/1678 (2021), 30.

⁷⁴ Golubinskiy, *İstoriya Russkoy Tserkvi*, 1.1/105.

⁷⁵ A.A. Şahmatov, *Korsunskaya Legenda O Kreşenii Vladimira* (Sanktpeterburg: Tipografiya İmparatorskoy Akademii Nauk, 1906), 8.; Fedotova, “Korsunskaya Legenda”, 34.

anlatılan hikâye ona göre şekil almakta ve efsaneleşmektedir. Rus kilise yazarlarına göre, Knez Vladimir “Ravnoapostol” olarak tanımlanmaktadır. Bu ise havariilere eşit anlamına gelmekte ve kişinin kutsiyetine vurgu yapılmaktadır. Anlatıda vurgulanmak istenen de Knez Vladimir’in havari statüsünde bir aziz olduğudur. Nestor, Vladimir’in hayatını Aziz Pavlus’un Resullerin İşleri Kitabı’nda aktarılan hayatına benzer şekilde ve ona paralel olarak anlatmaktadır.

Buna göre, Nestorun kurmaya çalıştığı paralellikleri birkaç maddede özetlemek mümkündür.

- Pavlus, Hıristiyanlığın kurucusu olarak kabul edilmektedir. Knez Vladimir aynı şekilde Slavları vaftiz eden ilk Knez olarak anılmaktadır.

- Pavlus, hidayete ermeden önce İsa cemaatine zulmetmiştir.⁷⁶ Knez Vladimir’de aynı şekilde Kiev’de Perun tepesine putlar dikerek Hıristiyanları aşağılamıştır.

- Pavlus, Şam’a giderken kendisine İsa gözükmüş ve hidayet etmiştir.⁷⁷ Knez Vladimir’ ise Herson şehrinde hidayet edilmiştir.

- Pavlus, Hıristiyan olmadan önce Şam’da geçici körlük yaşamış ve vaftiz olduktan sonra gözleri mucizevi bir şekilde açılmıştır.⁷⁸ Aynı şekilde Knez Vladimir’de de Herson şehrinde kör olmuştur. Knez’in vaftiz olmasından sonra gözleri mucizevi bir şekilde açılmıştır.

- Son olarak Pavlus, ömrünü Hıristiyan dinini gentile/gentilis⁷⁹ arasında yaymak için harcamıştır.⁸⁰ Knez Vladimir’de Pavlus’a benzer şekilde pagan Slavlar arasında Hıristiyanlığın yayılması için çabalamıştır.

Bu anlatıda, Knez Vladimir’in vaftiz edildiği yer diğer bir önemli problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tartışma kronik yazarlarını meşgul ettiği gibi modern araştırmacıların da dikkatini çekmiş, farklı araştırmalara ve tartışmalara konu olmuştur. Nestor, Knez Vladimir’in Herson şehrinin alınmasından sonra vaftiz olduğunu aktarmıştır. Nestor, burada kendi döneminde devam etmekte olan tartışmaya da değinerek Vladimir’in Kiev veya Vasilev şehrinde vaftiz olduğunu söyleyenleri hakikati bilmemekle suçlamaktadır. Nestor, vaftizin ve Anna ile evliliğin Aziz Vasiliy Kilisesinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu bilgi her ne kadar vaftiz yeri konusunda tartışmalara devam etmekte olsa da o bölgede inşa edilmiş kiliseyi ve azımsanmayacak Hıristiyan nüfusun varlığını göstermektedir. Aslında yukarıda tartışıldığı gibi Knez Vladimir dönemine kadar Ruslardan azımsanmayacak topluluğun Hıristiyan dinini kabul ettiği bilinmektedir.

Askold ve Dir’in dönemlerinden itibaren varlığından haberdar olduğumuz Hıristiyanlar kraliçe Olga zamanında güçlenerek devlet içindeki konumlarını arttırdıkları görülmektedir. Vladimir’in babası Svyatoslav zamanında Hıristiyanların ordudaki Paganlara başkaldıracak kadar güçlendiğini de kaynaklardan öğrenmekteyiz. Tarihçi Lev Gumilev, Knez Svyatoslav’ın Peçeneklere karşı savaşı kaybetmesinin asıl sebebinin Rus ordusunda bulunan

⁷⁶ Resullerin İşleri 9:1-4.

⁷⁷ Resullerin İşleri 9:1-4.

⁷⁸ Resullerin İşleri 9:8-18.

⁷⁹ Yahudi olmayan topluluklar, yabancılar. Bk. Behnan Konutgan vd., *Kutsal Kitap Sözlüğü* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), 786.

⁸⁰ Resullerin İşleri 9:21.

pagan inançlıların Hıristiyanları uğursuz olarak görmeleri ve bunun sonucunda iki din arasında cereyan eden kavgada aramaktadır. Aynı şekilde Gumilev, Kiev’de bulunan pagan grubunun Svyatoslav’ın ölümüyle birlikte güçlerini yitirerek zayıfladıklarını düşünmektedir.⁸¹ Bu argümanı dikkate alarak Hıristiyan nüfusunun Rus ordusundaki konumlarının Svyatoslav döneminde güçlenerek onun ölümünden sonra pagan inançlıları tamamen alt edecek konuma yükseldiklerini söylemek mümkündür. Svyatoslav’ın oğlu Knez Vladimir’in vaftiz olmasıyla birlikte Hıristiyanlık soylu kesimlere sirayet ederek devlet dini haline geldiği bilinmektedir.

Vladimir, Hıristiyanlığın Bizans yorumu olan Ortodoksluğu devlet nezdinde kabul ederek kroniklerde anlatıldığı gibi Kiev’i kutsal emanetlerle doldurmuştur. Knez, kutsal emanetlerden Aziz Clement’in ve öğrencisi Aziz Fiva’nın kutsal kemiklerini yanına alarak Kiev’e dönmüştür. Döndükten sonra Slav ve Rus topluluklarını vaftiz etmeye başlamış ve kendisini kutsal saydığı bu işe adanmıştır. Bizans’tan ustalar getirterek Kiev’de büyük bir kilise inşa ettirmiş ve bunun için araziler vakfetmiştir. O dönemde Kilisenin başına Herson patriği Anastasi atanmıştır. Kronik yazarına göre, Kilisenin inşası 996 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır. Burada sorulması gerek sorulardan biri Vladimir’in Rusları vaftiz ederek Hıristiyanlaştırırken kullandığı yöntemin ne olduğudur.

İlk dönem kronikleri Vladimir’in Rus toplumunu Hıristiyanlaştırırken zor kullandığına dair kayıt bırakmamışlardır. Fakat paganların baş tanrısı Perun’un tepede bulunan tapınağından sürüklenerek çıkarıldığını ve farklı aşağılanmalara maruz bırakıldıktan sonra yakıldığına dair kayda rastlıyoruz. Bunun dışında Vladimir kendisini Sadakacı Yuhannayı örnek alarak Kutsal Meryem adına fakirleri doyurarak sadakalar dağıtmıştır.⁸² Bu da Knez Vladimir’in Hıristiyan inancını yayarken zor kullanmadığını göstermektedir. Her ne kadar Vladimir toplu halde Hıristiyanlığı yayarak Rusları vaftiz etmiş olsa da Hıristiyanlık Timothy Ware’nin de işaret ettiği gibi 14. yüzyıla kadar şehir dini olarak kalmıştır. Slav topluluklarının çoğunluğu 14. ve 15. yüzyıla kadar pagan dinlerini muhafaza etmişlerdir.⁸³

5. Kiril- Methodius Kardeşlerin Hıristiyanlaşma Süresine Katkısı

Buraya kadar Doğu Slav topraklarında Hıristiyanlığın yayılma aşamalarını Rus knezlerini merkeze alarak açıklamış bulunmaktayız. Bu bölümde ise Slav-Rus Hıristiyan geleneğinde önemli yeri bulunan iki aziz Konstantin (Kiril) ile Methodius kardeşlerden ve onların Slav topraklarındaki misyonundan bahsedeceğiz. Kiril (d. 826-ö.869) ve Methodius (d. 827-ö.885) kardeşler hakkında ilk bilgilere kilise tarihçisi ve kronik yazarı Nestor’un eserinde rastlamaktayız. Nestor’un eserinde kardeşler hakkında kısa bilgi verilmektedir. Kardeşlerin Moravya misyonu dışında özel hayatlarına dair hiçbir tarihi bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Fakat ilk dönem yazarları tarafından kayda geçirilmemiş hayat hikâyelerine dair farklı spekülasyonlar türetilmiş olmakla birlikte bu spekülasyonlara dair ciddi akademik yekûn oluşmuş durumdadır. Biz kardeşlerin etrafında dönen spekülatif bilgilere temas etmeden onların Slav Ortodoks Hıristiyanlığına katkılarını en eski kaynak Nestor’un aktardığı bilgiler etrafında irdelemekle yetineceğiz.

⁸¹ Gumilev, *Ot Rusi Do Rossii*, 48-49.

⁸² *PVL 01*, 1/282-284.

⁸³ Timothy Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*, çev. Mehmet Katar - Arif Gören (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019), 97.

Nestor, hikâyeye Moravya kralı Rostislav'ın ve Alman vasalı⁸⁴ Kotsel ve Svyatopolk'un Bizans İmparatoru Mihail'e topraklarında bulunan Hıristiyanların eğitilmesi amacıyla kendilerine kutsal yazıları öğretecek bir öğretmen göndermelerini talep etmesiyle başlamaktadır:

“Slavlar Hıristiyanlığı kabul ederek vaftiz olduktan sonra Knez Rostislav, Svyatopolk ve Kotsel Bizans kralı Mihail'e elçiler göndererek şöyle dediler: Topraklarımız vaftiz edildi fakat bize kutsal kitabı öğretecek öğretmenlerimiz yoktur. Biz Latinceyi ve Grekçeyi bilmeyiz. Birileri bir şey diyor diğerleri başka şeyi savunuyor. Harfleri okumayı bilmediğimiz gibi anlamlarını dahi bilmiyoruz. Bize kitabın sözlerini ve anlamlarını öğretecek öğretmen gönderin.”⁸⁵

Moravya'luların mektubuna olumlu cevap veren Bizans İmparatoru Mihail Selun şehrinin⁸⁶ sakini Lev adındaki birinin oğulları Kiril ve Methodius'u kendisine göndermesini istemektedir. Nestor, Lev hakkında pek fazla bilgi aktarmamaktadır. Fakat son dönem kilise tarihi araştırmacıları kardeşlerin babaları olan Lev'i Slav ve soylu biri olarak kaydetmektedirler.⁸⁷ Bizans kralı ile görüşen kardeşler kralın talimatıyla Moravya şehrine gittiği bilinmektedir. Nestor, kardeşlerin Bizans başkentinde İmparator Mihail ile kısa sohbetinden bahsederek onların Hıristiyan misyonerleri olarak bölgeye gönderildiğini aktarmaktadır. Fakat sonradan oluşturulmuş “Jitiya Svyatıh/Azizlerin Hayatı” türü eserlerde kroniklerde bahsi geçmeyen konuşmalar ayrıntılı bir şekilde ifade edilmektedir. Buna göre, İmparator Mihail kardeşleri Moravya bölgesine bölge halkının Slav dilli halklardan oluşması dolayısıyla göndermektedir. Kardeşler ise Slav diline aşina ve Hıristiyan litürjisine hâkimdirler. Bununla birlikte kardeşlerden Konstantin manastır eğitiminden geçerek Kiril adını aldığı bilinmektedir.⁸⁸

Kiril ve Methodius kardeşler Slavların yoğun olarak yaşadıkları bölgeye gelince ilk olarak kutsal metinlerden bazı bölümleri Slavcaya aktarmaya başlamışlardır. İlk aşamada Slavcaya aktarılan metinler Nestor tarafından kaydedilmiştir. Fakat kardeşlerin Kiliseyi Slavcaştırma girişimi bölgede bulunan Alman Katoliklerin hoşuna gitmemiştir. Dolayısıyla “Yahudiler, Grekler ve Latinler dışında hiçbir topluluğun yazısı olmamalıdır. Zira Pontius Pilatus tarafından tanrının çarmihına ancak bu dillerde yazılmıştır” denilerek kardeşler Roma'ya yani Papa'ya şikâyet edilmiştir. Almanların şikâyeti üzerine kardeşler Roma'ya Papanın huzuruna çağırılırlar. Kiril ile Methodius'nin Roma seyahati ve Slavcanın savunusu kronik yazarları tarafından kayda alınmamıştır. Nestor, sadece Papa'nın kardeşlere Slav memleketlerinde kendi dillerinde ibadet etmelerine izin verdiğini kaydetmiştir.

Mihail Seryakov gibi araştırmacılar Papanın Kilise Slavcasını onaylamasını Kiril'in Hazar misyonu esnasında bulunduğu kutsal emanetlerle ilişkilendirmiştir. Buna göre, Kiril Moravya

⁸⁴ Kneze veya Derebeyine bağlı toprak ağaları. Bk. Umberto Eco (ed.), *Ortaçağ & Barbarlar Hıristiyanlar ve Müslümanlar*, çev. Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), 1/212.

⁸⁵ *PVL 01*, 1/218.

⁸⁶ Selun şehrinin coğrafi konumuna ilişkin farklı açıklamalar bulunmakla birlikte tercih edilen görüş günümüz Selanik şehridir. “Saloniki” ve “Fessalonik” şeklinde okunan Selanik şehri Balkan Slavcasında “Selun” şeklindedir. Bk. Dimitriy Pospelovskiy, *Pravoslavnaya Tserkov v İstoriı Rusi, Rossii i SSSR* (Moskva: Bibleysko Bogoslovkiy İnstitut Sv. Apostola Andreye, 1995), 363; F.A. Brokgauz Ansiklopedisinde ise Kardeşlerin doğdukları yer Makedonya'daki Selun şehri olarak gösterilmektedir. Bk. “Kiril i Mefodiy”, *Ensiklopedičeskiy Slovar*, ed. F.A. Brokgauz - İ.A. Yefron (Sanktpeterburg: Tipolitoğrafiya İ.A. Yefrona, 1895), 15/116.

⁸⁷ “Kiril i Mefodiy”, 15/116.

⁸⁸ *PVL 01*, 1/218-220.

şehrine gitmeden önce Hazar misyonu ile görevlendirilmiştir. Hazar bölgesine ziyareti esnasında Herson bölgesine uğramıştır. Kiril orada bulunan ve 90-99 yılları arasında Papalık yapan I. Clement'in unutulmuş mezarını tespit ederek kemiklerden oluşan kutsal emanetleri Roma'ya götürmüştür. Havari Petrus'un öğrencisi olduğuna inanılan Clement'in kutsal emanetleri Papa II. Hadrianus'u alfabe konusunda ikna etmeye yetmiştir. Kutsal emanetleri alan Papa kardeşlerin kutsal kitabı Slavcaya tercümesine izin vermiştir.⁸⁹ Kardeşlerden Kiril Roma'da kalmış ve 869 yılında orada ölmüştür. Methodius ise Moravya'ya dönerek misyonerliğe devam etmiştir. Moravya'daki anlaşmazlıklar ve Slavcaya itirazlar Papa'nın vermiş olduğu beraata rağmen sürmüştür.⁹⁰

Almanlar, Kiril ve kardeşinin bölgeye ve kiliseye getirmiş oldukları Slavlaştırma politikasını hiçbir zaman onaylamamışlardır. İlerleyen dönemlerde Methodius bu yüzden hapse girmiş ve orada 885 yılında ölmüştür. Her ne kadar kardeşlerin misyonerlik faaliyetlerinin merkez üssü olarak kabul edilen Moravya bölgesinde Ortodoks inancı tutunamamış olsa da Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan gibi bölgelerde Ortodoks inanç yayılmıştır. Kutsal kitaplar Slavcaya Methodius'un öğrencileri tarafından sonraki dönemlere aktarılmıştır. Böylece Kilise litürjisinde Grekçenin yerini Slavca almıştır.⁹¹

Sonuç

Slav halklarından olan Rusların ilk defa Hıristiyanlıkla ciddi bir şekilde karşılaşmaları Bizans'la başlamış ve bu da Hıristiyanlaşmanın Askold ile Dir zamanında gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Fakat Askold ve Dir dönemi Hıristiyanlığı Rus Kilisesinin resmi tarih yazımı tarafından kabul edilmediği ve bu dönemin bazı araştırmacılara göre adeta kapatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, Doğu Slav topraklarında Hıristiyanlığın yayılma aşamaları Rus Knezleri merkeze alarak açıklanmıştır. Her dönem kendi içinde ortaya çıkan olaylarla ilgili araştırmacıların tartışmalarına ve eleştirilerine geniş yer verilmiştir.

Knez Vladimir, ilk başta Slav pagan inancının savunucusu olmuş ve daha sonra farklı inançlara ilgi duymaya başlamıştır. Bunun sonucunda da Hıristiyanlığı kabul ettiği görülmüştür. Yine Kronik yazarı Nestor, bu süreci üç farklı aşamada ve efsanevi bir dille anlatmıştır. Anlatısının ilk aşamasında Vladimir'e gelen elçiler kendi dinlerini, ikinci aşamasında Knez tarafından on kişiden oluşturulan bilge kişilerin diğer dinleri araştırmak için farklı bölgelere gönderildiğini ve anlatının üçüncü aşaması ise Vladimir'in vaftiz olduğu yerle ilgili olmuştur.

Slav-Rus Hıristiyan geleneğinde önemli yeri bulunan iki aziz Konstantin (Kiril) ve Methodius kardeşleri Hıristiyan misyonerleri olarak İmparator Mihail tarafından bölgeye gönderilmiştir. Kardeşler Slavların yoğun olarak yaşadıkları bölgeye gelince ilk iş olarak kutsal metinlerden bazı bölümleri Slavcaya aktarmışlar. Bunun sonucunda Rusya toprakları farklı bir yazı ile tanışmış ve Kilise litürjisinde Grekçe yerini Slavcaya bırakmıştır.

İlk Kiliselere, Askold ve Dir kardeşlerin dönemlerinde rastlanıldığı görülmektedir. İlk kronikler Askold'un Ugor tepesine defnedildiğini, üzerine Kutsal Nikol Kilisesi ve Dir'in mezarı üzerine de Kutsal İrina Kilisesinin inşa edildiğini bildirmektedir. Yine bu dönemde ilk

⁸⁹ Seryakov, *Golubinaya Kniga*, 362-363.; Yu.K. Begunov, "Russkoye Slovo O Çude Klimenta Rimskogo Kirillo-Mefodiyevskaya Traditsiya", *Slavia* 43/1 (1974), 26-28.

⁹⁰ *PVL 01*, 1/218-220.

⁹¹ *PVL 01*, 1/218.

kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla Slav topraklarında başta Bizans'tan gelen rahiplerin bulunduğunu, ancak Rus Manastırlarının henüz ortaya çıkmadığını görmekteyiz.

Değerlendirme / Review	:	Bu makalenin ön incelemesi bir iç hakem (editör), içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelenmiştir. / <i>This article was pre-reviewed by one internal referee (editor) and its content reviewed by two external referees using a double blind review model.</i>
Etik Beyan / Ethical Declaration	:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. / <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study.</i>
Etik Bildirim / Complaints	:	dergi@milelvenihal.org
Benzerlik Taraması / Similarity Check	:	Ithenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / <i>The Author declares that there is no conflict of interest.</i>
Finansman / Grant Support	:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / <i>No funds, grants, or other support was received.</i>
Telif Hakkı & Lisans / License	:	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Kaynakça

- Ahmad, Sayyid Maqbul. "İbn Hurdâzbih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/78-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Arinon, J.P. "Mejdunarodniye Otnoşeniye Kiyevskoy Rusi v Seredine X v. İ Kreşeniye Knyagini Olgi". *Vizantiyskiy Vremennik* 41 (1980), 113-124.
- Artamonov, M.İ. *Hazar Tarihi*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.
- _____. *İstoriya Hazar*. Leningrad: İzdatelstvo Gosudarstvennogo Ermitaja, 1962.
- Begunov, Yu.K. "Russkoye Slovo O Çude Klimenta Rimskogo Kirillo-Mefodiyevskaya Traditsiya". *Slavia* 43/1 (1974).
- Bezzakonov, S.N. "Yelena Koraleva Rugov, O Zagadkah Biografii Knyagini Olgi". *İstoriçeskiy Format* 2 (2020), 74-91.
- Brayçevskiy, M. Yu. "Neizvestnoye Pismo Patriarha Fotiya Kiyevskomu Kaganu Askoldu i Mitropolitu Mihailu Sirinu". *Vizantiyskiy Vremennik* 47/72 (1986), 31-38.
- _____. "Olga i Konstantinopol". *Yujnaya Rus i Vizantiya Sborka Nauçnih Trudov (K XVIII Kongressu Vizantinistov)*. 12-20. Kiev: Naukovo Dumka, 1991.
- _____. *Utverjdeniye Hristiyanstva Na Rusi*. Kiev: Naukovo Dumko, 1989.
- "Kiril i Mefodiy". *Ensiklopedičeskiy Slovar*. ed. F.A. Brokgauz - İ.A. Yefron. C. 15. Sanktpeterburg: Tipografiya İ.A. Yefrona, 1895.
- Brutskus, Yu.D. "Varyagi i Kolbyagi". *Seminarium Kondakovianum* 7 (1935).
- Continuati, Theophanis. *Chronographiae Quae Theophanis Continuati Nomine Fertur Liber Quo Vita Basilii Imperatoris Amplectitur*. çev. İhor Sevcenko. Berlin-Boston: De Gruyter, 2011.
- Eco, Umberto (ed.). *Ortaçağ & Barbarlar Hristiyanlar ve Müslümanlar*. çev. Leyla Tonguç Basmacı. 4 Cilt. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Hristiyanlık". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Fedotova, Polina. "Korsunskaya Legenda i Letopisniy Rasskaz o Kreşenii Vladimira". *Svobodnaya Mysl* 3/1678 (2021).
- Froyanov, İgor. *Zagadka Kreşeniya Rusi*. Moskva: Algoritm, 2007.
- Gibbon, Edward. *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. çev. Asım Baltacıgil - Meral Harzem. 8 Cilt. İstanbul: İndie, 2020.
- Golubinskiy, Ye. *İstoriya Russkoy Tserkvi 1.1*. 2 Cilt. Moskva: Universitetskaya Tipografiya, 1901.
- Gulland, Robin Milner. *Ruslar*. çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
- Gumilev, Lev. *Ot Rusi Do Rossii*. Moskva: Avris Press, 2008.
- İbn Fadlan. *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.
- İbn Hurdâzbih. *Yollar ve Ülkeler Kitabı*. çev. Murat Ağarı. İstanbul: Kitabevi, 2008.
- Konutgan, Behnan vd. *Kutsal Kitap Sözlüğü*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.
- Korolev, A.S. "K Voprosu ob Ustroitelnoy Deyatelnosti Knyagini Olgi". *Nauka i Şkola* 5 (2015), 176-179.
- Kozlov, M.N. "Velikaya Knyaginya Olga: Ot Verhovnoy Jritsi Do Prosvetitelnetsi Rusi". *Vestnik Slavyanskib Kultur* 43 (2017).
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: TTK, 1987.
- Levçenko, M.V. *Oçerki Po İstorii Russko-Vizantiyskiht Otnoşeniy*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR, 1956.
- Litavrin, G.G. "Puteşestviye Russkoy Knyagini Olgi v Konstantinopol. Problema İstoçnikov". *Vizantiyskiy Vremennik* 42 (1981), 35-48.
- Meş'ûdî, Ali b. Hüseyin. *Mürüçü'z-zehab ve me'âdinü'l-cevber*. ed. Kemal Hasan Meri. Beyrut-Sayda: Mektebetü'l Asriyye, ts.
- Nazarenko, A.V. *Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnih İstoçnikov Hrestomatiya*. Moskva: RAN, 2010.
- _____. "Kogda Je Knyaginya Olga Yezdila v Konstantinopol?" *Vizantiyskiy Vremennik* 50 (1989), 66-

83.

- _____. *Nemetskiye Latinoyazıcıye İstoçniki IX-XI Vekov*. Moskva: Nauka, 1993.
- Nestor. *Geçmiş Yılların Menkıbesi*. çev. Batuhan AKSUNGUR. İstanbul: Post Yayınları, 2022.
- _____. *Geçmiş Yılların Menkıbesi*. çev. Aksungur. İstanbul: Post Yayınları, 2022.
- Novoseltsev, A.P. “Vostoçniye İstoçniki o Vostoçnih Slavyanah i Rusi VI-IX vv”. *Drevnerusskoye Gosudarstvo i Yego Mejdunarodnoye Znaçeniye*. Moskva: Nauka, 1965.
- Obolensky, Dimitri. “The Empire And Its Northern Neighbours 565—1018”. *The Cambridge Medieval History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1966.
- Ostrogorskiy, G. “Vizantiya i Kiyevskaya Knyagina Olga”. *În To Honor Roman Jacobson*. 1458-1473. Paris: Mauton The Hague, 1967.
- Özbay, Sena. *Bizans'a Giden Yolda Vareçler (11. Yüzyıl)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Paşuto, V.T. *Vneşnyaya Politika Drevney Rusi*. Moskva: Nauka, 1968.
- Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey 09 Patriyarşiy ili Nikonovskiy Letopis*. Sanktpeterburg: Tipografiya Eduarda Pratsa, 1862.
- Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey 37 Ustyujskiye i Vologodskiye Letopisi XVI-XVIII vv*. Leningrad: Nauka, 1982.
- Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey 38 Radzivilovskaya Letopis*. Leningrad: Nauka, 1989.
- Pospelovskiy, Dimitriy. *Pravoslavnaya Tserkov v İstoriî Rusi, Rossii i SSSR*. Moskva: Bibleysko Bogoslovkiy İnstitut Sv. Apostola Andrey, 1995.
- Povest Vremennih Let 01*. çev. D.S. Lihaçeva - B.A. Romanova. Moskva-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1950.
- Povest Vremennih Let 02*. çev. D.S. Lihaçeva - B.A. Romanova. Moskva-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1950.
- Rıbakov, B.A. *Yazıçestvo Drevnih Slavyan*. Moskva: Nauka, 1994.
- Seryakov, Mihail. *Rojdeniya Vselennoy Golubinaya Kniga*. Moskva: Naslediye Predkov, 2005.
- Şahmatov, A.A. *Korsunskaya Legenda O Kreşenii Vladimira*. Sanktpeterburg: Tipografiya İmparatorskoy Akademii Nauk, 1906.
- Şumilo, S. *Knyaz Askold i Hristianizatsiya Rusi*. Kiev: Duh i Litera, 2010.
- Talaşov, M.V. “K Voprosu O Smene Vlasti v Kiyeye v Naçale 60-h gg. X v”. *Yaroslavskiy Pedogağıçeskiy Vestnik* 2/1 (2014).
- Tatişev, V.N. *İstoriya Rossiyskaya s Samih Drevneyşih Vremen*. Moskva: İmperatorskiy Moskovskiy Universitet, 1768.
- Ulus, Ahmet. “Geçmiş Yılların Hikâyesi” (*Povest Vremennih Let*) *Adlı Kroniğin Tablili ve Tenküllü Tercümesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Vasiliev, Alexander A. *The Russian Attack on Constantinople in 860*. Cambridge-Massachusetts: The Mediaeval Academy of America, 1946.
- Vernadsky, George. *Kievan Russia*. London: Yale University Press, 1948.
- Ware, Timothy. *Ortodoks Kilisesi Doğu Hıristiyanlığına Giriş*. çev. Mehmet Katar - Arif Gören. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019.